

rásait, elsősorban az általuk irányított két terület költségeinek fedezése címén. Ennek biztosítására kötöttek megállapodásokat, amelyek értelmében az SK jelentős összeget fizetett a Triesztben és Bolzanóban székelő német adminisztrációnak.

A könyv részletesen leírja Mussolini kabinetjének január 21-i utolsó találkoztóját Rahn német nagykövettel és az április 21-i utolsó ülését, amelyeken azonban már nem tudták megállítani az SK teljes összeomlását.

A korábbiakból kitűnik, hogy a németek megszállta két terület képezte az SK és a birodalom közötti legfőbb problémát. Ezt Mussolini többször is felvetette Hitlernek, de mindig kitérő válaszokat kapott. Goebbels naplójában ezeket írta: „Hitler nevetve mondta, hogy úgy viselkedett, mint a tintahal: a kellemetlen témákat megkerülte, és így a duce nem tehetett semmit” (192. o.).

Mindezek láttán az elkeseredett Mussolini így háborgott személyi tikára, Giovanni Dolfin előtt: „A németek teljesen hiábavalóan neveznek a szövetségeseiknek bennünket. Jobb lenne, ha végre levetnék az álarcukat, és megmondanák, hogy ugyanolyan megszállt terület vagyunk, mint a többi... Senki, ismétlem: senki nem lehet passzív szemtanúja hazája fokozatos szolgásgba döntésének!” (195. o.).

A Számvetés című fejezet végén a szerző, a több hasonló németellenes Mussolini-tiráda ismertetése után, joggal írja: „Hiba lenne azonban, ha e megjegyzések alapján egy olyan Mussolini-képet alakítanánk ki, mint aki a náci Führung (vezetés – R. Gy.) hatalmaskodó és hitszegő visszaéléseinek védtelen áldozata. A felelősség egyforma mértékben illette a ducét is, aki – politikai visszatérése mindenáron való megvalósításának óhajától vezérelve – elfogadta egy vazallusállam létrehozását. Tette ezt annak teljes tudatában, hogy csakis a német fegyvereknek köszönheti formális hatalmi pozícióját, nem pedig a saját tekintélyének vagy pedig a saját erejének. Mussolini és csoportjának játszmája az elejétől fogva világos volt. A németek is a saját játszmájukat folytatták, Mussolini pedig tudatosan elfogadta azt, hogy csak másodlagos szerepet játszon egy olyan darabban, amelynek szerepeit jól ismerte” (198. o.).

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy Monica Fioravanzo karcsú kis kötete bravúrosan mutatja a Salói Köztárság és a Harmadik Birodalom kapcsolatainak szinte minden vonatkozását, vitába szállva számos szaktekintély nézeteivel. Külön érdeme, hogy nemcsak a témára vonatkozó olasz, hanem a német és más dokumentumokat és irodalmat is elemzi.

Az egyetlen hiányérzetünk talán az, hogy nem foglalkozik kellően azzal az egyre növekvő partizánmozgalommal, amely 1944-ben valóságos népi háborúvá vált, amely azután – a szövetséges csapatokkal együttműködve – 1945 áprilisában véget vetett a Salói Köztársaság és „ducéja” 600 napig tartó dicstelen tevékenységének.

Jó lenne magyarul is mielőbb kiadni ezt a kitűnő könyvet.

Réti György

Fedinec Csilla–Szereda Viktória: Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök

(Pozsony: Kalligram Kiadó, Regio Könyvek, 2009. 422 o.)

A z Európai Unió és Magyarország legnagyobb szomszédjával, Ukrajnával aránytalanul keveset foglalkozik a magyar nyelvű tudományosság és szakirodalom, viszont gazdasági-politikai súlya és biztonságpolitikai jelentősége révén jóval nagyobb figyelmet érdemelne. E hiányosság pótlására hivatott kísérletet tenni egy, a pozsonyi Kalligram Kiadó gondozásában a közelmúltban megjelent kötet *Ukrajna színeváltozása* címmel. A könyv színvonalas és jelentős multidiszciplináris válogatás, az Ukrajnában az utóbbi években készített legkiemelkedőbb ukrán és orosz nyelvű tanulmányokból, publikációkból szolgáltat mintát, s túlnyomórészt szociológiai felmérések és kutatások eredményeit közli. Mint az alcím is mutatja, a mű elsősorban arra koncentrál, hogy szemléltesse a függetlenség jelenlegi helyzetének és csaknem két évtizedes történetének politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi megközelítésű keresztmetszetét. A szerkesztőpáros, Fedinec Csilla és Szereda Viktória egy-egy önálló tanulmány közreadásával szerzőként is megjelenik a kötetben. Fedinec Csilla a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézetének meghatározó munkatársa, a *Regio* című tudományos folyóirat szerkesztőségének tagja immár több éve. Kárpátaljai származású, korábban újságíróként dolgozott magyar nyelvű közéleti lapoknál Beregszászon és Ungváron. Több mint hetven tudományos publikáció – önálló könyvek, szerkesztett kötetek, tanulmányok, fordítások, cikkek – szerzője vagy társszerzője. Szereda Viktória a Lemberg-i Ivan Franko Nemzeti Egyetem docense, egyben az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének munkatársa, szintén több jeles publikáció szerzője és kutatási projektek résztvevője. Együttműködésük eredménye ez a kötet, amely kétségkívül hiánypótló, mély merítésével és az egymáshoz szorosan kapcsolódó témakörök felsorakoztatásával pedig szinte a teljesség igényével lép fel.

Teszi ezt négy nagy, fontos kutatási terület meghatározásával, s mindegyikben jól válogatott, kiemelkedő tanulmányokkal. Ezekből olyan fontos ismeretek szerezhetők erről a keleti szomszédról, amelyek ma Magyarországon sem tudományosságban, sem

politikai gondolkodásban, sem pedig szakelemzésekben nem találhatók meg. Mindezt ukrán szakértők tollából mutatja be, úgy, ahogyan ők gondolkodnak a saját társadalomukról. A kötet megkülönböztetett tudományos célja is lehetne, hogy megmutassa, mit képvisel ma az ukrán tudományosság, mivel, a tanulmányok felkutatásán és összegyűjtésén túl, fontos szempontként jelenik meg olyan magas szintű és tudományos igényű munkák bemutatása, amelyek bármely nemzetközi konferencián is jól szerepelnének, és megállnák a helyüket.

A könyv első fejezete a *Nemzetiesítés és politikai kultúra* címet viseli. Ennek legizgalmasabb írása minden bizonnyal rögtön az első, amelyik valójában nem önálló tanulmány, hanem egy nagyszabású konferencián elhangzott előadások összefoglalása. A *Történetírás ukrán módra* címet viselő elemzés az ukrán államiság történelmi legitimálásának kérdésével, nehézségeivel, jellegzetességeivel foglalkozik. Szemléletes példákkal részletesen ismerteti a jelenkori ukrán történelemértelmezés öngazolási próbálkozásait, annak sikereit és egyben ellentmondásos, sok esetben önmagával is meghasonló fordulatait. Bemutatja azt a folyamatot, ahogyan a történetírás az eredetmítoszoktól kezdődően a közelmúlt és a jelen eseményeinek rendszerezésével az államiság létjogosultságának és öngazolásának szolgálatába áll, mindeközben ábrázolja e próbálkozások társadalmi lecsapódásának sajátosságait. Így szemléletes darabjává válik annak a koncepciónak, amely végigkíséri az egész könyvet, mintegy a mű gerincét képezve, ugyanis törekszik arra, hogy ne csak egy adott eseményt vagy jelenséget ragadjon meg, nem egy adott pontra fókuszál, hanem magának a társadalmi folyamatnak a bemutatására tesz kísérletet. Az átmenet folyamatát próbálja végigkövetni a szovjet rendszerből a független nép, állam, társadalom felépítésének dimenziójába. A fejezet következő tanulmányai a társadalomban jelen levő politikai kultúra, azaz a civil társadalom és az egyén, a választó politikai ismereteit, kompetenciáit, látásmódjának regionális, tehát térben és esetenként időben változó irányvonalait, ellentmondásosságát és téveszméit vonultatja fel reprezentatív szociológiai felmérések empirikus eredményeire építve. Ezt a sorozatot zárja Fedinec Csilla első-sorban leíró, történeti folyamatosságot szemléltető munkája, amely a függetlenség éveit parlamenti és elnökválasztásainak tanulságain keresztül követi nyomon a belpolitikai erőviszonyok hullámzását. Teszi mindezt úgy, hogy a történetbe szervesen beágyazza a kárpátjai magyar érdekvédelmi szervezetek túlélési – és gyakran sajnos egymás elleni – törekvéseit, illetve ezek következményeinek magyarázatát, ok-okozati összefüggéseit.

A második fejezet a gazdaságpolitikáról és a népességmozgásról szól. Mindenekelőtt arra próbál részletekbe menően rámutatni, hogy milyen horizontokkal és korlátokkal rendelkezik ma az ukrán gazdaságpolitika mozgástere, milyen irányok felé orientálódhat, és a saját szakembergárdája hogyan tekint ezekre a lehetőségekre. Olga Kucenko írása, a fejezet talán legkiemelkedőbb darabjaként, objektív áttekintést nyújt a függetlenség éveit végbement gazdasági fejlődés legfontosabb emelkedőinek és hanyatlásainak mérföldköveiről, az áttörések szakaszainak milyenségéről. A kötet, vezérelvéhez

hűen, ugyancsak folyamatot ábrázol, és nem végkövetkeztetést von le vagy korszakos tanulságokat tolmácsol, hanem a lehetséges jövőbeni fejlődési útvonalakat állítja párhuzamba. Rámutat egyben arra is, hogy az ország társadalmi, politikai és gazdasági élete a „narancsos forradalom” szabadságeszméinek meghonosodása révén új, humánus, ám elmulasztott és egyelőre kihasználatlan távlati lehetőségeket kapott. Ez persze a forradalmi koalíció együttműködésének és megroppanásának komikus fordulatai miatt végül ellehetetlenült, így továbbra is aktuális és jogos a szerző kérdése: „Quo vadis, Ukrajna?” A fejezet a továbbiakban nagyon gyakorlatias módon kitér arra a dilemmára is, hogy mit jelent ma a falu, a vidék, a vidéki lakosság, és mit képvisel az agrárgazdaság. Kiderül, hogy e kérdésekre választ keresve nem elég gazdasági és politikai téren mozogni, ez a dilemma ennél sokkal összetettebb és sajátosabb a faluban és általában a társadalomban, ezért ebbe a fejezetbe (is) bekerültek szociológiai témájú írások, elemzések. Egy terjedelmesebb tanulmány a mezőgazdasági jelenségek összegzésére koncentrál. Ennek legfontosabb eleme a gabonatermelésről szóló elemzés, adatsorolás, amely szemléletesen bemutatja, hogy az Európában termelt gabona egészének egyharmada Ukrajnára esik. Figyelemre méltó azonban a termés hozamok közötti különbség. Egyértelműen kiderül, milyen alacsony hatékonysággal hasznosítják a földterületeket Ukrajnában, és az egész mezőgazdaság átlagos színvonala mennyire alacsony, miközben ez az ágazat a munkaképes lakosság rendkívül nagy hányadát foglalkoztatja.

A következő kérdéskör a munkaerő-piaci mozgások aktuális jelenségeit öleli fel, és analízisükre is figyelmet fordít, tekintettel arra, hogy kiemelkedően nagyarányú a külföldre utazó és ideiglenesen – legálisan vagy illegálisan – ott tartózkodó ukránok száma. Válaszokat keres és talál olyan kérdésekre, mint hogy miért mennek ki, mit csinálnak, hogyan élnek meg ezek az állampolgárok, és milyen intézkedéseket foganatosít a gazdaságpolitika a helyzet konszolidálása érdekében. Az emigrációs kérdések között igen érdekes az a tény, hogy főleg a kilencvenes évek elején a kivándorlók nagy többsége Izraelbe utazott és telepedett le. Ez a momentum az antiszemitizmus kérdését taglaló fejezetben, jelentőségének megfelelően kitüntetett figyelmet kap. Fontos kérdésfeltevés tehát, hogy melyek a külföldön történő munkavállalás okai és következményei, illetve mire mutathat rá a lehetséges tendenciák vizsgálata. A témával foglalkozó tanulmány nem kevesebbet állít, mint hogy hárommillió legális munkavállaló van ma külföldön, de különböző felmérések alapján az illegális munkavállalókkal együtt ez a szám lehet akár öt- vagy nyolcmillió is. Oroszország a legkedveltebb cél, de Magyarország is előkelő helyen szerepel a belföldi korlátok elől „menekülő” értékítéletében. Ezek a számok azonban csak a hivatalos adatokat fedik le. A férfiak túlnyomó többségét az építőipar szívja fel, a nők esetében viszont már sokkal nagyobb a szórás, de negyedüket még így is a mezőgazdaság, illetve valamilyen szolgáltatóágazat foglalkoztatja.

A továbbiakban arra is fény derül, hogy felettébb számottevő a külföldi bevándorlók mozgása. Előtérbe kerülnek olyan fontos kérdések, mint például a honnan jönnek

a bevándorlók, miért jönnek, mivel foglalkoznak, hogyan sikerül maradniuk. Érdekes kérdések ezek a képlékeny ukrán társadalomban, amely megpróbálja önmagát megfogalmazni történeti, etnopolitikai és minden egyéb nemzetépítő szempontból. A jelenséget taglaló tanulmány olyan kérdésekre keresi a választ, hogy az immigránsok miként jelennek meg ebben a kölcsönhatásban, és mit képviselnek, illetve milyen válaszlehetőségek állnak rendelkezésükre. Fontos részlet, hogy rengeteg ázsiai és afrikai illegális bevándorló érkezett az országba, főképpen a kilencvenes években. Leginkább a nagyvárosokban telepednek le, azon belül is a legerősebb vonzáskörzet értelemszerűen a főváros, Kijev. Ezen bevándorlóknak csupán egy kis töredéke került tanulmányai, egyetemi éve idején a mai Ukrajna területére, s maradt is ott, nagy többségük csak jóval később, az otthoniaknál könnyebb, előnyösebb lehetőségek vonzásában érkezett.

Kiemelt jelentőséget kap az a szociológiai felmérés, amelyik a lakosság kulturális fogyasztói szokásainak ered nyomába, külön hangsúly fektetve a következő kérdésekre: jár-e moziba, tévézik-e, telefonál-e, van-e erre ideje, pénze az ukrán állampolgárnak. Szemléletes példaként mutatja fel azt a tényt, hogy a 2002 és 2006 közötti adatok alapján ebben az időszakban az internet- és e-mail-használat tíz százalék alatti, ami elképesztően alacsonynak számít. A szórakozást és kikapcsolódást illetően az általános vélemény úgy hangzik, hogy az embereknek sokszor egész egyszerűen még „élni” sincs idejük és lehetőségük, mindez fontos adalékot szolgáltat az ukrán lakosság élet-színvonalának vizsgálatához.

A továbbiakban egy keleti és egy jelentős nyugati nagyváros példáján, mintáján bemutatja a könyv azt is, hogy a különböző kulturális és szociális régiókban a helyi történelmi emlékezet milyen térbeli szimbólumokat használ jelölésre, azaz miképpen valósul meg a „szimbolikus térfoglalás”, illetve ezek a különbségek milyen módon jelennek meg a gyakorlatban. Részletezi, hogyan történik a városi tér nemzetiesítése műemlékek segítségével. Lemberg tekintetében például érthető a helyzet, mivel a városkép és arculat kialakítása a multikulturalitás jegyében zajlik, elsősorban a turisztikai szempontok figyelembevételével és ez irányú érdekek követése mellett. Ebben az összefüggésben kitüntetett megvilágítást érdemel tehát a ma is sokkultúrájú Lemberg, a „leueurópaibb ukrán város” emlékműveinek kultúrtörténeti szemléletű vizsgálata, amely elsősorban arra próbálja felhívni a figyelmet, hogy milyen változásokon esett át a lakosság történelmi, kollektív és individuális emlékezete, s ez milyen módon befolyásolhatta az identitások alakulását.

Mindezen kérdésekkel párhuzamosan a könyv foglalkozik a vallások helyzetével, egymás mellett élésük jellegzetességeivel. Egy összesített európai felmérés szerint az ukrán lakosság az ötödik legvallásosabb nép az összehasonlított országok között. A tanulmány, megannyi egyéb fontos részlet mellett, rávilágít arra is, hogy a hitélet növekvő tendenciát mutat, egyre többen tartják magukat hithű felekezeti tagnak. Rendkívül érdekes ebben a viszonylatban az a tény, hogy mekkora mértékben és arányban tartozik az ukrán lakosság a kijevi vagy a moszkvai patriarchátus vonzáskörébe, illetve hogy

a görög katolicizmus sok esetben meglepő módon megelőzni látszik a pravoszlavizmust. A görög katolikus egyház sokkal gyorsabban növekszik és terebélyesedik az országban, mint a pravoszláv. A muszlim lakosság, elsősorban a krími tatárok közössége az ukrán szakrális dimenzió élénk árnyalatát képezi. Sokféle szempontból válik figyelemre méltóvá ez a kérdés, erről is részletes ismeretekhez juthatunk a könyv alapján.

A negyedik fejezet *Az etnopolitika ukrán változata* címet kapta. Az előzőekhez hasonlóan ez is érdekesítő témákat tárgyal. Végeredményben arra a kérdésre keresi a választ, hogy miként gondolkodik ma egy ukrán szakértő az etnikai és nemzetiségi kérdésekkel kapcsolatban, továbbá mit érthetünk jelen esetben antiszemitizmus és xenofóbia alatt. Nagy figyelmet szentel az ukrán–oroszlány nyelvűség tényében rejlő tagadhatatlan ellentmondásoknak. Az egyre szisztematikusabb jellegű és átfogóbb méreteket öltő nyelv- és kultúrpolitika ütemes fejlődése mellett ma Ukrajnában az orosz lakosság problematikája igencsak távol esik a tudományos érdeklődés főáramlatától. Amit pedig az „oroszkjú ukránokról” a könyvben olvashatunk, az tömören és szemléletesen összefoglalja a jelenlegi legfontosabb tudományos eredményeket e népcsoporttal kapcsolatban. Megkülönböztethetjük tehát az ukrán nyelvű ukránokat és az orosz nyelvű ukránokat. Az etnikai önbevallás alapján sokan nevezik magukat ukránnak akkor is, ha szinte kizárólag csak oroszul beszélnek. Gondolat- és vitaébresztő lehet ez a megfigyelés elsősorban annak kapcsán, hogy mely elemek lehetnek az identitás összetevői, és hogyan határozhatók meg. Fontos megjegyzéseket olvashatunk néhány, a kárpátaljai ruszinokat illető döntő jellegzetességről. A szerző megállapítja, többek között, hogy nevezhetjük őket etnikai, szubetnikai csoportnak, de a legfontosabb kedélyborzoló tulajdonság velük kapcsolatban nem más, mint az úgynevezett „politikai ruszinizmus”. Mindezekkel párhuzamosan bemutatást nyer az ukrainai nemzetépítés tematikája, és felvetődik a kérdés, hogy mennyire tekinthető ez homogenizációnak, mit tesz, és mit nem tesz az állam a nemzeti kisebbségek kulturális és politikai védelme érdekében. A szerző felhívja a figyelmet az etnikai tolerancia és intolerancia közötti különbségek jelenlétére, rámutat, hogy egynéhány etnikai-kulturális csoport, kiváltképpen a cigányság és a zsidóság szinte az „utált kategóriát” képezi. Ukrajna lakosságának a zsidókkal szembeni toleranciáját illetően egy 1997-es és egy 2004-es felmérés összehasonlítása alapján megdöbbentő eredmények mutathatók ki: az antiszemitizmus nagyon erős növekedése figyelhető meg. A fejezet e témával foglalkozó tanulmánya egyértelműen feltárja az iskolázottság tényezőjének kiemelt szerepét, ugyanis a végzettség szintje és az intolerancia mértéke között fordított arányosság mutatkozik. Általánosítások nélkül vonja le azt a nem kevésbé fontos következtetést is, miszerint az etnikai alapú elutasítás az ukrán nyelvű ukránok szemléletében jelentkezik a legintenzívebben. Beszédes tény, hogy az életkor szerinti szinteződés tekintetében az etnikai intolerancia elsősorban a fiatalok körében elterjedt. Az ukrán és orosz nyelvtudás, nyelvhasználat és anyanyelvűség Ukrajnában szintén rendkívül heterogén képet mutat, ugyanis egy nemrégiben

elvégzett reprezentatív felmérésnek megfelelően az állampolgárok nem egész negyven százaléka gondolkodik kizárólag ukránul.

Mint ahogyan arra már korábban is rámutattam, a kötet nem marad adós napjaink egyik kiemelten kezelt kutatási és politikai témájával, nevezetesen a muszlimok helyzetének ismertetésével. Itt elsősorban krími tatárokról van szó: ez a népcsoport szinte kizárólag a Krím-félszigeten él, s tagjait múltja és jelene egyaránt megbélyegzette teszi. Sajátos helyzetükről kisebb-nagyobb kutatási eredmények napvilágot láttak már ugyan, a könyvben utolsó tanulmányként közölt írást azonban a téma szakértői a legjobbak között tartják számon. Okszana Sevel munkája szemléletesen és a lényegre hangsúlyozva követi nyomon a krími tatárok helyzetét egészen a kilencvenes évek elejétől 2001-ig (a tanulmány végére, Okszana Sevel hozzájárulásával egy krími tatár diáklány, Emine Ziyatdinova írt egy kiegészítő részt, amelyben a 2001 és 2008 közötti történéseket mutatja be). Teszi ezt ráadásul részletekbe menően és mély tudományossággal, s egyben tankönyvszerű követhetőséggel. A visszatelepülés törvényekkel szavatolt engedélyezése sorsdöntő jelentőségű, kulcsfontosságú ugyan, itt viszont a vonatkozó rendszabályok érvényesítését érintő problémák lényegébe nyerhetünk bepillantást. A valóságban ugyanis nem egyértelmű, hogy a gyakorlatba történő átültetés hogyan oldható meg. Ezen a ponton újra vitaserkentő lehet az „öslakosság” kérdése, központi alkotóelemeinek meghatározása, az, hogy mit jelent ez a kategória ma Ukrajnában, egészen konkrétan a Krím-félszigeten. A magyar szakirodalomban a krími tatárokról általában csak igen zavaros kép él. A tanulmány vitathatatlan érdeme, hogy tárgyilagos szemléletével és tényszerű előadásmódjával számottevő mértékben „kiélelmesíti” e torz visszatükröződést.

Minden kétséget kizáróan kijelenthetjük, hogy ez utóbbi megállapítás maradéktalanul érvényes mind a kötet egészére, mind egyes fejezeteire. Ez akkor is visszavonhatatlan és megkérdőjelezhetetlen, ha szót ejtünk a könyv „sebezhető pontjairól” is. Mivel elsősorban fordításról van szó, a kritikai észrevételek többsége erre vonatkozik. Az ukrán és orosz nyelvben gyakori a birtokos eseti kifejezések halmozásával történő mondat szerkesztés, ugyanez viszont a magyar nyelv természetétől meglehetősen idegen. A fordításban ezt az ellentmondást sajnos több lényeges esetben nem sikerült meghaladni, némely fejezetrészek megszövegezésének talán ez a legnagyobb hátránya. Ebből kifolyólag helyenként „stílusficamos” megfogalmazásokkal, pontatlanságokkal találkozhatunk, amelyek rombolják az olvasásélményt, olykor nehezen értelmezhetővé teszik a szöveget. Ez az egyébként kevésbé meghatározó tulajdonság említhető a kötet valószínűleg egyetlen előnytelen tulajdonságaként, mindazonáltal semmit sem von le a tartalom autentikusságából, a szerzők, a fordító és a szerkesztők munkájának kiemelkedő teljesítményéből, illetve magának a mű megjelenésének üdvözlendőségéből és vitathatatlan időszerűségéből.

Orosz Sándor

Gyakorlati útmutató a brüsszeli lobbizáshoz

(Rinus van Schendelen: *More Machiavelli in Brussels: The Art of Lobbying the EU*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010. Paperback, 384 o.)

Rinus van Schendelen a politikatudomány holland professzora, a rotterdami Erasmus Egyetem oktatója. Munkásságában kiemelt szerepet játszik a közügyek menedzsmenete, különös tekintettel az Európai Unióban (EU) zajló döntési folyamatok befolyásolására. Az alábbi bekezdésekben könyve legfrissebb, harmadik, aktualizált és újrairt kiadásának bemutatására vállalkozom, úgy is, mint a professzor egyik hágai lobbikursusának hallgatója, és úgy is, mint 2006 óta Brüsszelben a Dél-Dunántúl régió érdekeit képviselő lobbista.

Közhely, de igaz, hogy az EU napjainkban már jelentős befolyással bíró integrációs szervezet, amely működésében az általa összefogott 501,5 millió fős közösség érdekeit egy viszonylag bonyolult és nagymértékben uniformizált rendszerben kezeli. A körülötte sürgőssé váló számos szereplő (például tagállam, régió, üzleti szervezet, civil- vagy nem kormányzati szervezet) célja, hogy elérje, avagy a legrosszabb esetben ne veszítse el azt az érdeket, célt, amelynek a megvalósításáért az EU-ban – vagy csak röviden: *Brüsszelben* – kopogtat. Brüsszel megismerésére, feltárására tehát szükség van.

A recenzió kifejtésekor, alátámasztandó vagy éppen megkérdőjelezendő a könyvben foglaltakat, az Európai Duna-stratégia (EDS) jelenleg zajló előkészületeinek gyakorlati tapasztalatait, tanulságait használok illusztrációként. Ennek egyik oka az, hogy az EDS már önmagában is jó kísérleti alany, hiszen a régi és az új EU-tagállamok valamint a jövőbeni EU-aspiránsok is kiveszik a részüket a kidolgozásából. Másodsorban pedig amiatt is, mert Magyarország e témában nem pusztán érintőleges szerepet tölt be, hanem az Európai Tanács 2011 első félévi soros elnökeként meghatározó szerepe lesz abban, hogy végül milyen EDS-t fogadnak el a tagállamok.

A könyv az EU-érdekérvényesítést nyolc fejezetben tárgyalja, számos ponton gyakorlati példákkal, brüsszeli esettanulmányokkal illusztrálja a leírtakat. A közügyekkel foglalkozó első fejezet fő témája a lobbizás meghatározása, amelyet Rinus van Schendelen *nem ortodox eszközök használataként* definiál, *céljaink elérése érdekében*. Ettől a közügyek menedzsmenete – amely gyakorlatilag az EU döntéseinek befolyásolását is magában foglalja – annyiban tér el, hogy az *szisztematikus, professzionális szintű lobbizást* jelent. A szerző kiemeli, hogy maga a lobbizás alapvetően informálisan felépített tevékenység, amely közvetetten fejti ki hatását, támogatva-befolyásolva, néha már-már körbeudvarolva a megcélzott döntéshozókat. Ez a folyamat mindig otthonról, az adott tagállamból indul ki, amit az ott meghatározott érdekek európai szintre történő transzformálása és elfogadtatása követ abból a célból, hogy azok megemészhetővé váljanak az